

Dokumentumellátás – a mában a jövő

Az UMI – miközben folytatja korábbi sikeres publikációs programját és szolgáltatásait – korszerű új szolgáltatásokat is indít. Közülük is kiemelkedik a Proquest Pages System, amely integrálja a korábbi szolgáltatások valamennyi előnyét.

Az elektronikus médiumok és ellátó rendszerek (delivery systems) egyre nőnek, és folyamatosan változnak az igények kielégítése érdekében: az emberek gyorsan és könnyen akarnak hozzáférni az információkhoz. Az információs szakembereknek ma sokkal több és sokkal többféle dokumentumból kell válogatniuk, s e tömeget kezelniük, mint bármikor valaha.

A referenzanyagok szédítő választékát kínálják a CD-ROM-ok, az online szolgáltatások, a mágnesszalagok, a mikroformátumok, a cikkutányomatok, és a nyomtatott kiadványok. A megfelelő ellátó rendszer kiválasztása gyakran nehezebb feladat, mint az információforrásnak a fellelése.

Kevés információs terméknek volt olyan jelentős hatása az információellátásra, mint az UMI teljes képet (full-image) nyújtó rendszereinek. Valóra válik a kutató álma: a számítógépes munkaállomásról lokalizálható és visszahívható egy kívánt cikk pontos képmása.

A rendszer részletes bemutatása előtt némi háttérinformációt adunk arról, hogyan bontakoztak ki és fejlődtek elgondolásaink az információellátásról.

Az UMI-t 50 évvel ezelőtt alapították, és 1975-re a világ legnagyobb mikrofilmkiadójává nőtte ki magát. Világszerte 150 országban állunk a vásárlóink – köztük felsőoktatási, vállalati, közművelődési és tudományos könyvtárak – rendelkezésére.

Az UMI-nak öt fő publikációs programja van:

- ▶ doktori disszertációk,
- ▶ mikroformátumú folyóiratok,
- ▶ könyvek megrendelésre,
- ▶ tudományos forrásgyűjtemények,
- ▶ elektronikus kiadás – CD-ROM.

Doktori disszertációk

Minden szakterületre kiterjedően ma már több mint egymillió észak-amerikai doktori disszertációt (PhD tézist) vagyunk képesek rendelkezésre bocsátani. E disszertációk túlnyomó többsége Észak-Amerikából származik, de egyre többet kapunk

egyetemektől a világ minden sarkából. Ezekről papír- vagy mikromásolatokat készítünk.

Mikroformátumú folyóiratok

A kiadói tevékenység másik fontos területe a folyóiratok és újságok mikroformátumban való megjelentetése. Évente mintegy 20 000 időszakos kiadványt mikrofilmezünk, köztük olyanokat, mint az *Economist*, a *Time*, a *Newsweek*, a *Wall Street Journal* stb.

A legtöbb esetben a legelső számtól kezdve végeztük el a mikrofilmezést, s így teljes visszamenőleges sorozatokat tudunk felajánlani.

A mikrofilm még mindig a legolcsóbb lehetőség az információ visszamenőleges megvásárlására és tárolására, s azt hisszük, hogy továbbra is fontos szerepet fog játszani a könyvtári információszolgáltatásban.

Könyvek megrendelésre

Az UMI vezet a világon a kifogyott könyvek külön megrendelésre történő lemásolása terén. Több mint 150 000 kiadványról tudunk másolatot adni, köztük az elmúlt 500 évben megjelent ritka és értékes irodalmi művekről, tudományos és műszaki kiadványokról. A címek többségét szerte a világon több mint 500 tekintélyes könyvkiadóval, egyetemi nyomdával és tudományos társasággal kötött megállapodások révén szerezzük be.

Tudományos forrásgyűjtemények

Több mint 125 tudományos forrásgyűjtemény kínál lényeges forrásokat az egyetemi és a szakmai kutatás számára. Ezeket a gyűjteményeket szakmai tekintélyek állították össze, könnyen kezelhetők, és fel vannak szerelve szakszerű bibliográfiai segédletekkel és indexekkel.

Az UMI az új technológiák bevezetésének kezdeményezői közé tartozik, különösen a CD-ROM-on lévő adatbázisok tekintetében; ezekről egy kicsit részletesebben.

CD-ROM-ok

Az UMI háromféle adatbázist kínál CD-ROM-on. Az első típusba tartoznak az *ASCII kivonatoló és indexelő* adatbázisok. Ezek a folyóiratcikkek kivonatait és mutatóit tartalmazzák. Az ebben a formában tárolt információ teljes mértékben visszakereshető akár tárgyszavak szerint, akár cégek nevei, földrajzi helyek vagy folyóiratcímek stb. szerint.

Ebbe a csoportba tartozik néhány jól ismert adatbázis, mint például a *Dissertation Abstracts* (amely az imént említett egymillió disszertációt indexeli és kivonatolja), az *INSPEC* (a világ egyik vezető villamosmérnöki adatbázisa) és az *ABI-Inform* (üzleti és menedzsment adatbázis).

Az UMI ebben a kategóriában kínál más adatbázisokat is, úm.: *Periodical Abstracts Ondisc* (általános érdekű folyóiratok kivonatai), *Computer Abstracts Ondisc* (amely kombinálja a Learned Information által készített Microcomputer Abstractset az Information Sources Inc.-nél előállított Business Software Database-zel).

A második típusú adatbázis neve *ASCII Full Text*. Az ASCII teljes szövegű adatbázisok a cikkeket teljes terjedelemben tartalmazzák. Így a keresés is a cikk teljes szövegében történik. Feldolgozzuk a vezető amerikai napilapokat, mint pl. a *New York Times*, a *Washington Post*, a *Wall Street Journal* és az *USA Today*. Ebben az évben három új adatbázis indult: *CBS News Transcripts Ondisc*, *NBC News Transcripts Ondisc* és *Federal News Service Ondisc*; az utóbbi a sajtonak adott kormányzati háttéranyagok teljes szövegű átiratait tartalmazza, továbbá amerikai vezetők és külföldi jeles személyiségek beszédeit, nyilatkozatait, és a velük készített interjúkat.

Am az ebbe a kategóriába tartozó adatbázisok nem tartalmaznak képeket, grafikonokat vagy ábrákat. Ez a probléma az UMI harmadik típusú adatbázisaihoz visz el bennünket.

Teljes szöveget és képet nyújtó adatbázisok

A képes adatbázisok a folyóiratoldalak szkennelt (letapogatott) képét tartalmazzák. Vesszük például az *Economist*ot, és minden példányt leszkennelünk a felső borítólaptól az alsó borítóiig. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy rendelkezésünkre áll a folyóirat teljes reprodukciója.

A rendszer a következőképpen működik. Az ASCII kivonatokat és indexeket tartalmazó CD-ROM-on megtörténik a keresés, a kívánt folyóiratcikket pedig abban a formában lehet a képernyőn megjeleníteni, ahogyan eredetileg a folyóiratban megjelentek. A cikkeket a képernyőn el lehet olvasni, vagy a későbbi használat számára ki lehet nyomtatni.

Speciális hardverre van szükség a képes adatbázisok kezeléséhez. Az UMI-nak jelenleg négy képes adatbázisa van.

A *Business Periodicals Ondisc* az ABI/Inform által kivonatolt és indexelt mintegy 510 folyóirat szkennelt képmását tartalmazza.

A *General Periodicals Ondisc* kb. 350 általános folyóirat szkennelt képmását tartalmazza. A kivonatokat és az indexeket a Periodical Abstracts Ondisc nyújtja.

A *The Social Sciences Index/Full Text* a HW Wilson vállalat indexelését kombinálja a saját képi technológiákkal, és 215 címet szkennel.

A negyedik képi adatbázisunk neve *IPO*. Ez az IEEE és az IEE folyóiratok, valamint konferenciaanyagok és szabványok szkennelt képmásait tartalmazza. (Az indexelés az Inspec adatbázis egy kisebb részhalmaza révén történik.)

Mindegyik képi adatbázist havonta frissítjük fel. Mihelyst indexeltek egy folyóiratcikket, a megfelelő képmás hozzáférhető a képi adatbázisban. Az előfizetők minden hónapban az előfizetési díjba foglaltan egy új, összesített indexdiszket kapnak, továbbá egy külön képi diszket, amely az adott adatbázishoz tartozó folyóiratok utolsó havi anyagát tartalmazza.

Manapság mindenki dokumentumellátásról (document delivery) beszél. Sok új szolgáltatás van már, és még többet fognak kínálni a jövőben. Hogyan látja az UMI a dolgok alakulását? Mi a dokumentumellátás változatos eszközei (CD-ROM, szalag, mikroformátumok, papír) mellett köteleztük el magunkat, hogy megfeleljünk a végfelhasználók igényeinek.

Tekintsük át röviden, milyen is ma a dokumentumellátás folyamata. Végző soron a használók a teljes folyóiratcikket akarják megkapni, beleértve a képeket és az ábrákat is.

Néha a használó vagy a kutató megelégszik a kivonattal, de a legtöbben a teljes cikkhez ragaszkodnak. Ha a folyóiratok papírpéldányai nincsenek meg helyben, a használóknak a könyvtárközi kölcsönzéshez vagy a dokumentumellátó szolgáltatókhoz kell fordulniuk. Ez időrabló és drága eljárás, s néha meglehetősen sokáig kell várni a kívánt cikkekre. A használók az ideális rendszertől a következőket várják el: könnyen lehessen kezelni, nyújtson hozzáférést a kurrens és a visszamenőleges számokhoz, az egy dokumentumra eső költségei legyenek alacsonyak, és azonnal szállítson közvetlenül a használóhoz.

Pontosan egy ilyen szolgáltatást indítottunk el CD-ROM-os képi adatbázisainkkal. Eddig azonban ezek csak mint egy használati kiszolgáló, önálló rendszerek (single-user stand alone systems) álltak rendelkezésre. A következő logikus lépés ezektől a jelenleg beszerezhető munkaállomásoktól a Proquest Power Pages System (PPPS) felé vezet. Mit is értünk ezen?

Proquest Power Pages System

- ▶ A különféle hardver- és szoftvertermékek egész csoportját (benne egy „wurlitzer”-t is) foglalja magában.
- ▶ A visszakeresés és a dokumentumellátás céljából kombinálja az UMI bibliográfiai adatbázisait, és az UMI képi adatbázisát.

Helyileg telepített rendszer, amely kompatibilis a meglévő hálózatokkal és automatizált könyvtári rendszerekkel, s könnyen integrálható velük. Flexibilis a dokumentumok leszállításának módját illetően is: központilag vagy helyben nyomtatható ki a cikk, vagy távoli telephelyre faxolható el. Az ebből következő előnyök:

- ▶ korlátlan keresés a bibliográfiai adatbázisokban,
- ▶ a legfontosabb folyóiratokból azonnal dokumentumellátás,
- ▶ számos folyóirattól teljes képmásslolgáltatás (táblázatok, grafikonok, képek),
- ▶ helyi és távoli nyomtatási lehetőség, telefaxos leszállítás,
- ▶ a cikkek azonnali hozzáférhetősége alacsony áron,
- ▶ minden kiadói és szerzői jogdíj benne foglaltatik az árban.

Az egész központjában áll a Host System, amely az UMI bibliográfiai adatbázisait tartalmazza CD-ROM-on vagy szalagon. A Host System a könyvtár hálózatához kapcsolódik. A központban helyezkedik el a hálózati képszervert (NIS = network image server). A NIS a dokumentumellátó rendszer csuklópontja. Fogadja, sorba állítja és feldolgozza a cikkekre vonatkozó, beérkező kéréseket. A megfelelő cikket kiválasztja a CD-ROM-okról, átrakja a wurlitzerbe, majd elirányítja a megadott címre. Minden wurlitzernak 240 lemeznnyi a kapacitása, s egy PC-ről hét wurlitzer működtethető. Összesen 9 millió dokumentum teljes képmását lehet hozzáférhetővé tenni.

A tételeket helyileg a nyomtatószervertel nyomtatják ki, vagy átirányítják őket a hálózaton keresztül egy távoli címre, s ott történik a nyomtatás. Így a használók saját részlegeikből férhetnek hozzá az adatbázisokhoz a hálózat révén, és helyben nyomtathatják ki a kívánt cikket. Egy másik lehetőség a NIS segítségével átirányítani a cikket

egy faxszerverhez. Ez átalakítja a képmást szabványos faksimile formátumra, s így továbbítja egy másik faxgéphez.

Összefoglalva: a PPPS lehetővé teszi teljes képmások

- ▶ helyi keresését és helyi kinyomtatását,
- ▶ helyi keresését és távoli kinyomtatását,
- ▶ távolról való keresését és távolra szállítását (nyomtatóra vagy faxra).

Ez a rendszer azonnal helybe szállítja a használóknak több mint 1100, igen gyakran használt folyóirat cikkei. 1994-től kezdve az UMI folyamatosan újabb és újabb címekkel és adatbázisokkal bővíti a képi rendszereket.

Sokáig tart azonban, amíg minden papíron publikált cikk CD-ROM-on elektronikusan hozzáférhetővé válik, ha egyáltalán megvalósítható. Ennek tudatában, és azt is tudomásul véve, hogy a PPPS használatának viszonylagosan magas költségei kisebb információs központokat megakadályozhatnak igénybevételeiben, az UMI folytatni fogja a cikkek klíringállomásának fejlesztését.

Az UMI 1983-ban alapította meg az *Article Clearinghouse*-t, amely cikkmásolatokat kínál közel 14 500 kiadványból (folyóiratok, magazinok, konferenciaanyagok, újságok és kormányzati dokumentumok). A források köre a legspeciálisabbaktól az általános érdekekig terjed. Az UMI nemrégén megszerezte a *The Information Store*-t, amely az általunk nyújtott szolgáltatást kiterjeszti gyakorlatilag minden dokumentumra, amire használói igény jelentkezik. Az *Article Clearinghouse*-tól kapott minden cikknek rendezett a kiadói és a szerzői jogdíja, a megrendelőnek ezért nem kell külön fizetnie. Minden megrendelést egy munkanapon belül teljesítenek, a szállítás pedig történhet faxon, futárral, gyorsszolgáltatással (Fast Doc), postán, az Interneten keresztül.

A megrendeléseket a következő módokon lehet feladni: DIALOG Dial Order, Internet, OCLC FirstSearch, Fast Doc, UMI-net, telefon, fax, posta.

Mára a „világfalu” valósággá kezd válni. Az UMI továbbra is azon van, hogy az információk átfogó gyűjteményét fejlessze ki és tartsa fenn, egy olyan gyűjteményt, amelyet elektronikus úton közösen lehet használni, tekintet nélkül a földrajzi elhelyezkedésből eredő múltbéli korlátokra.

A múlt, a jelen és a jövő információs technológiáinak javát ötvözve az UMI továbbra is olyan termékeket fejleszt ki, amelyek a világ könyvtárait segíteni fogják abban, hogy teljesítsék információellátó küldetésüket a legalaposabb, legmegfelelőbb és legköltséghatékonyabb módszerekkel.

Beérkezett: 1994. július 6-án.

Fordította: Papp István